

Savonarola

och renässansen

www.rikareliv.info

Savonarola och renässansen 2009

© Paul Lindberg, Rikare Liv – Civilisation
paullindberg@rikareliv.info

Savonarola

och renässansen

Florens under 1400–1500-talen tillhörde de italienska stadsstaternas framgångsrikaste plutokrati, jämte Venedig. En furstestat som redan från början blev intrigernas och girighetens tummelplats för feodaladeln och bankirfamiljerna. Här räknades människovärdet endast i den ekonomisk nytta som kunde pressas ur de livegna människorna. Mot detta reagerade en kyrkans man och som gjorde uppror. Med hjälp av Frankrike kunde något som liknade modern demokrati införas, som ett försvar av de förtrycktas intressen.

Paul Lindberg

Savonarola och renässansen

Girolamo Savonarola, 1452–98, avrättades genom hängning och brändes på bål. Han betraktas än idag som helgon. Savonarola vågade resa sig till försvar för de allra svagaste – bland annat de föräldralösa barnen, vars föräldrar många gånger fängslats eller dödats på grund av livegenskapens vedermödor. Savonarola gick till historien som andlig och politisk reformator, på sätt och vis en förelöpare till reformationen i tidens anda. Han var dominikanermunk och prior vid San Marco-konventet i Florens.

Savonarola insåg helt klart kopplingen till de besuttnas överflödande rikedom och de fattigas utsatthet, och han kom att bekämpa Florens styrande furstesläkt Medici.

Florens och renässansen

Redan under 1000-talet växte Florens till en kraftfull feodal maktcentra, med utvecklingen av ett penningvälde – plutokrati. Det var i de italienska statsstaterna som kapitalismen föddes, så som kapitalismen ser ut än idag.

Florens gjorde sig självständigt gentemot den tyskromerska kejsaren. Till en början leddes den nya stadsstaten av sex konsuler. Ledande positioner kunde bara innehas av aristokrater och bankirer med stor förmögenhet. Hantverkare och mindre handelsmän hade inte mycket att bestämma. Och den stora massan, de livegna och fångar som gjorts till trälar, kunde inte på något vis andas fritt.

Ekonomi grundades på manufaktur och massproduktion av kläder och lyxprodukter, det var den nya tidens skapelse, och som anses vara kapitalismens födelse.

Florens ekonomi växte stadigt, och med den växte girigheten och motsättningarna mellan feodaladeln sins emellan, och mot bankirhusen. Men till vanligheten hörde också ständigt invecklade kors-och-

tvärs-strider, i ett allas krig mot alla. Dessa rovgiriga familjer kan helt relevant jämföras med vår tids maffia och camorra. Feodaladeln som av hävd var markgrevar bodde i städerna, som deras förfäder grundat, och till dessa städer anslöts hantverkare och köpmän, som alltså fick ekonomin att växa till.

Bankirer utvecklade vad korsriddarordnarna redan tidigare hade skapat, banksäkerhet, värdepapper och växlingsmöjlighet, med en utveckling som ledde till den moderna kapitalismen.

Den uppåtgående kapitalismen, eller bankirerna, kom tidigt i konflikt med feodalherrarna. Konflikterna hade allt det som girigheten föder, det gällde konkurrens och hegemoni, status och prestige. Denna ociviliserade konkurrens var underlaget för stridigheterna.

Savonarola medvetandegörs

Girolamo Savonarola kom själv från adeln genom modern, vars far hade varit i tjänst hos påven Nicolaus V. Savonarolas far var penningväxlare, och hans farfar var läkare i furstehuset Este. Det var hos sin farfar som Savonarola växte upp.

Savonarola visade sig vara en lovande elev i både teologi, filosofi och i medicin. Men när farfar dog, gick fadern samtidigt i konkurs och Savonarola tvingades avbryta sina studier vid universitetet i Ferrara.

Vid 20-årsåldern visade Savonarola på en växande kritisk hållning till det han såg. Den mycket rika och förnäma överklassen som i utsvävningar, slösaktigt och luxuöst leverne spenderade hur mycket som helst. Och allt detta på bekostnad av en totalt utsugen och helt rättslös underklass av livegna under tvåångsarbete. Barnen värderades som en viktig produktionsfaktor i spinnerierna och i varuproduktionen.

De livegna kunde inte på något sätt hävda sig i denna krämarnas paradis. De besuttna kostade på sig allt vad de ville ha. De vurmade för prestige och status, och ur denna vurm tog en självgod pånyttfödelse form, med blickarna riktade mot storhetens och antikens romerska imperium.

Florentinarnas bildning uppkom genom en förfinad brackighet, där

status och prestige var det allra viktigaste. Denna bräcklighet var tråden genom hela renässansen. Bräckligheten blev en livsviktig nerv för de framgångsrika att positionera sig i samhällshierarkin.

Savonarola kritiserade detta och gjorde klart att furstemakten hade greppet om både kyrkan och folket. Han ansåg att kyrkan var ett horhus, och syftade på de faktiska förhållanden som rådde inom kyrkan, bland kardinaler och biskopar. Kyrkans ledning kom ensidigt från den depraverade adeln och bankirhusen, som gjorde vad de själva ville.

Kyrkans ledare var precis lika giriga som de familjer de kom från. Och de behöll makten genom att hålla ihop, och beskyddade varandra genom nepotism och bevärning. Med familjens hus innefattades förutom den biologiska familjen även hela släkten och deras ägande – inklusive livegna och tjänstefolk.

Arbete transformeras till rikedom

Renässansen var furstarnas skapelse, det insåg Savonarola, och han förstod också att hela kalaset var möjligt enbart på att rikedom kunde omvandlas av andras slit och arbete. Savonarola klargjorde på ett övertygande sätt hur renässansen, på bekostnad av livegna människor, kunde förvandla billig arbetskraft till renässanskulturens höjdpunkter.

I dikten *De Riina Mundi* (Om världens undergång) visade Savonarola att han ville förändra denna sataniska världsordning, som skapade så mycket elände för människorna. Han ville förändra världen.

Och en tid senare skrev han dikten *De Ruina Ecclesiae* (Om kyrkans undergång). Hans reaktion mot de rådande förhållandena tog sig formen av hat mot hela etablissemanget och alla orättvisor som tyngde folket.

Savonarola blev medlem i dominikanerorden, och kunde hos dem fullfölja studieavhandlingarna. Det var bland dominikanerna han blev känd som en ledande thomist (Thomas av Aquino, tro och vetande).

Savonarola angrep nu helt öppet Lorenzo de Medici – Il magnifico – och hans hov i Florens, på grund av deras kostsamma leverne.

Han predikade runt hela norra Italien, och fick allt fler anhängare.

Hans budskap var samtidens orättvisa förhållanden och han åberopade Uppenbarelseboken, som utgångspunkt för det ogudomliga i denna samhällsordning.

Adventspredikan

Ryktet spred sig runt Italien om Savonarolas predikningar, vilket orsakade att den på sin tid berömde filosofen Mirandola gav en rekommendation till Florens för att ge Savonarola en chans att verka i staden. Och så blev det. I Florens fann Savonarola framgången för sitt budskap, och senare även sin egen dödsdom.

År 1490 höll Savonarola en predikan om domedagen i en fullsatt San Marcokyrka. Han tog ett klart avstånd från furstehuset Medici och deras ogudaktiga makt och rikedom.

Trots att Medici hade gynnat klosterväsendet och kyrkan, så hade detta bekostats enbart på grund av förslavandet av livegna och utnyttjade människor.

Predikans djärvhet, som kom att bli känd som "adventspredikan", skapade mod hos en medkännande lyssnarskara. Predikan spreds som en löpeld, och en inbjudan kom snart från kyrkan Santa Maria del Fiore om att även hålla predikan där. Med den predikan höjdes temperaturen avsevärt. Savonarola gick rakt på sak under denna predikan, då han krävde att den kristna kyrkan borde byggas upp från början.

Trots denna djärvhet vågade ändå inte Medici gå till angrepp mot Savonarola, på grund av att han hade så många som delade synen på orättvisorna i staden Florens.

Savonarola utses till prior

För att blidka Savonarola fick han uppdraget som prior inom kongregationen. Men det visade sig snart att han inte var mutbar, vilket annars var vanligt i Florens. Allt och alla kunde köpas i denna krämarstad.

Under Savonarolas priorskap flerdubblades anhängarna. Många av anhängarna tillhörde Florens rikaste familjer. Och de visade ett exemplariskt mod och en medkänsla för de livegna. De trodde på Gud och

insåg orättvisorna, och betraktade Savonarola som en verklig profet med bästa avsikter för de hunsade och undanskuffade människorna.

Florens får en demokratisk författning

I kraft av sin makt och styrka, hade Florens lagt under sig stora landområden och kommit i konflikt med Frankrikes intressen och hegemonisträvanden.

År 1494 intog Frankrikes kung Karl VIII hela Florens med omkringliggande landområden. Det som nu hände var att florentinarna gjorde uppror i enlighet med de predikningar som Savonarola upplyst medborgarna om. Furstehuset med Medici i spetsen tvingades gå i landsflykt. Frankrike gav sitt stöd för detta uppror, och gav staden sin suveräna frihet.

Och historien som här följer blev att Florens fick den mest demokratiska författning som aldrig tidigare skådats, och kanske heller inte haft någon jämförelsevis efterföljare. Och bakom denna författning stod den florentinska befolkningen. Den nya ordningen gav visserligen inte Savonarola högsta ledning, men hans inflytande var så omfattande att han kunde anses som en ledare för Florens.

Nu predikade Savonarola att Florens skulle bli det nya Jerusalem. Det gamla skulle raderas och det nya byggas. "Syndens redskap", allt det fördärvade, skulle brännas, predikade Savonarola.

Bakslagen kommer

Savonarola fångas nu av sin egen agitatoriska retorik. Hans övertygelse om orättvisorna fick inte längre sans och reson, då han blev upphetsad av sina egna tal till befolkningen. Det har inte varit ovanligt i historien. Han manade till uppror, för att omöjliggöra furstarnas restauration.

Savonarola får med tiden sina parlamentariska motståndare i oppositionspartiet Arrabiati att göra motstånd mot Savonarolas inflytande över folket.

Francesco da Puglia, en franciskanermunk, ville testa om kritiken

mot kyrkan var hållbar, och utmanade Savonarola på en debatt, som utlovades, men som aldrig blev av. Savonarola uteblev.

Påven Alexander VI begärde nu att Savonarola skulle stå till svars för kritiken mot honom och mot kurian. Men på detta ställde inte heller Savonarola upp på, han uteblev, och därmed hade han kommit i kollision med påven.

Savonarola förbjöds därefter att predika, och hans ledarskap över sina anhängare togs ifrån honom. Men Savonarola hade merparten av folket med sig, de som liden mest under furstemakten. Och Savonarola gör sitt största misstag då han vill få stödet av människorna att marschera mot Rom. Han blev omedelbart avsatt som kyrklig ledare, men fortsatte under en tid att predika mot påven och kyrkan.

Savonarolas kritik och påven Alexander VI

År 1492 utsågs Rodrigo Borgia till påve och tog namnet Alexander VI. Han kom från det mäktiga fustehuset Borgia, och gick till historien för bland annat sitt osedliga leverne, med orgier och korruption.

Alexander VI levde helt öppet med sin nya älskarinna Giulia Farnese, som han också hade två barn med. Det tycker vi inte idag är särskilt uppseendeväckande, men i den katolska kyrkan på den tiden, och som påve var det sensationellt.

I påvens palats i Vatikanen, förkom helt öppet gruppsexorgier, detta är belagt enligt trovärdig forskning. Det förekom indicier, och i vissa fall full bevisning om giftmord på kardinaler.

Åtta av Alexander VI:s släktingar utnämndes till kardinaler, bland annat älskarinnans bror Alessandro, som senare blev påve. Kyrkan låg ofta i krig med andra furstendömen, och erövrade landområden togs om hand av familjen Borgia.

Det var Alexander VI som lät avrätta Savonarola. Denne påve tog initiativet till att Portugal och Spanien skulle dela på världen utanför Europa mellan sig. Alexander VI förbjöd böcker och texter som på något sätt kunde anses vara uppstudsighet mot den hierarkiska maktordningen.

Alexander VI var den vräkigaste och slösaktigaste av alla påvarna. Och då han år 1500 firade jubileumsåret, visade det sig att det slog alla rekord i prakt. För ändamålet utnyttjades avlat och allmosor.

Genom denne påves hunger efter pengar och rikedom utvecklades girigheten till fantasifulla möjligheter för att kunna finansiera allt det som ansågs behagande. Bland annat gällde det bygget av Sankt Peterskyrkan.

Vad som helst kunde köpas med avlatsbrev, om det gagnade påven och kyrkan. Man kunde köpa sig fri från vällfärden. Och i Tyskland ombesörjde bankiren Fugger dessa tjänster. Han blev personligen mycket rik på denna verksamhet, samtidigt som påven fick stora och växande inkomster.

Den allmänna meningen

År 1498 angrep motståndarna till Savonarola hans kloster. Han och hans anhängare greps eller avsattes från sina uppdrag. Savonarola ställdes inför rätta, och dömdes till döden genom hängning, för att där-
efter brännas på bål.

Det går att förstå Savonarola, även om det inte alltid går att försvara hans handlingar. Vad som var värre än hans handlingar, det var den Florentinska furstemaktens handlingar mot de förtryckta. Trots allt föregick Savonarola med det goda exemplet då han ville värna de mest förtryckta. Med det exemplet gick han i Jesu fotspår.

En vanlig uppfattning om Savonarola är att han varit en skräckfigur i Florens historia. Hans handlingar för att främja de föräldralösa barnen (Guds änglar) och de livegna tog sig desperata uttryck när han såg att den demokratiska republiken hotades inifrån, av hans motståndare och aristokratin, samt hotet från påven Alexander den VI. Den demokratiska republiken hade aldrig haft några reella förutsättningar att kunna överleva. Den demokratiska republiken varade under fem år.

Savonarola var en fanatiker, då han ville riva det gamla, för att bygga det nya Jerusalem. Han hatade lyxen och konsten, som ägdes av de besuttna. Han ville bränna de besuttnas värld för att det inte skulle

kunna återkomma. Men han missade dem som från början var hans bundsförvanter, och gjorde dem till fiender. Allt det som han åstadkommit grusades, och allt återställdes av furstemakten. Inga förbättringar skedde för den kränkta underklassen i anslutning till dessa historiska händelser. Allt gick förlorat.

Änglarnas stad

Den moderna människan som älskar renässansen ser någonting annat än det Savonarola såg i Florens.

Människor ser en blomstrande handelsrepublik, med en omfattande rikedom, som ett av världens skönaste kulturcentra. Här verkade tidens främsta konstnärer.

Fester, glamour och friheten att älska utan gränser. De rika kunde roa sig på alla sätt och vis. Bordeller med försäljning av kroppar i alla åldrar och kön. Tidernas dyrbaraste kläder, konst till försäljning i världsklass. Ytligheten var rå och brutal i ett bländande glitter.

Allt detta påminner om vår tids jetsettare, med omtanken av bara sig själva. Florens var ett paradys, men också ett helvete. Men staden var också skönheten och glädjens stad, så som vi ser det idag.

När moderna människor tar ställning till Florens så är det just det vackra, det furstliga, bländverken, de sköna konsterna och välbehagen.

"Guds änglar" var de föräldralösa barnen – gatubarnen som förlorat föräldrarna på grund av de bestialiska förhållanden de levde under.

Många gatubarn orsakades av prostitutionen, eller på grund av att föräldrar kommit i konflikt till övermakten.

Även om kyrkan under vissa perioder tog sig an barnen, så räckte det inte till på långa vägar. Dessa änglabarn kunde till viss del försörjas och värnas under Savonarolas femåriga demokratisk republik.

Barnen fick ingå i en något absurd övervakningsfunktion. De vandrade runt och såg till att de vuxna upprätthöll ett anständigt leverne och laglydighet. Barnen avtvingade de vuxna deras konst, som kunde anses omoraliskt. Den konsten brändes på bål eller förstördes, för att

aldrig mer finnas till. Hur det gick för barnen efter restaurationen vet vi ingenting om. Troligtvis fortsatte det som förut. De sattes på spinnhus eller på bordeller, som var vanligt i Italien under medeltiden.

Heliga Birgitta tog illa vid sig långt tidigare, då hon i Italien uppmärksammade dessa bordeller, vilket hon skrev ned i sina brev.

Moralism av nödvändighet

Florens hade varit festernas och karnevalernas stad, och synden var väl då som den är idag, runt om i västvärlden. Men skillnaden då var att konsekvenserna var så mycket större. Framförallt för barnen.

Savonarola hade en rejäl grund att moralisera över detta, även om hans moralism gick till extrem överdrift. I alla fall med våra ögon av idag.

Savonarolas moralism fick hans egna sympatisörer att vända sig mot honom. De ansåg sig inte vara fullkomliga och besvärades av hans moralpredikningar. De som hade en viss frihet under renässansen, tappade en hel del av medkänslan för sina olyckligt lotta medmänniskor, då deras egna förmåner naggades i kanten. Längre än så sträckte sig inte kärleken till de utsatta.

Festprissarna var inte emot Savonarola, och de var solidariska till de demokratiska reformerna som behövdes. Men, som sagt, Savonarola tog sig så extrema uttryck så att förtroendet för hans sak, försvann.

I alla fall av dem vars drifter värderades högre än alla andras behov.

Behoven av kärlek och rättvisa gällde alltså inte hela den florentinska befolkningen under renässansen.

